

Tunézia, Egyiptom: forradalom után, privatizáció előtt?

Belkaïd Akram

A valódi nemzetközi segítség hiánya gyengíti az arab országok esélyeit, hogy megtalálják az irányított/központosított gazdaság és a fékevesztett kapitalizmus közti harmadik utat, és kiszolgáltatja őket a fejlett világ nemzetközi pénzügyintézeteinek, melyek ideológiai alapvetéseit alig ingatta meg a válság.

Tunéziának és Egyiptomnak a politikai helyzetükből fakadó nehéz stabilizáción kívül gazdasági kihívásokkal is szembe kell néznie. A maffiaszerű összefonódásokra épült rendszer bukása felszabadította az egyéni kezdeményezéseket és tenni akarást, de ez csak akkor tud kibontakozni, ha az új hatalom megtalálja a pénzügyi forrásokat, hogy behozza az elmaradt fejlődést, sőt egy egyenlőbb társadalom felépítését is el tudja kezdeni. A Tunéziai Nemzeti Bank és az egyiptomi gazdasági minisztérium első becslései szerint a két országnak az elkövetkező öt évben húsz-harmincmilliárd dollárra lesz szüksége a lakosság életkörülményeinek javítására és a leszakadt régiók felzárkóztatására. Ez utóbbit a közlekedést, az energiaellátást és a technológiai infrastruktúrát fejlesztő programokkal kell kezdeni. Érzékelve a megvalósítandó feladat súlyát, tunéziai, más arab és európai politikai személyiségek is összefogtak [1] az „Invest in democracy, invest in Tunisia” („Fektessenek be a demokráciába, fektessenek be Tunéziába”) jelszó alatt, és egy felhívásban, a 200-ak felhívásában kérték a nyugati országokat, hogy nyújtsanak pénzügyi segítséget Tunéziának.

Az Egyesült Államok és az Európai Unió többé-kevésbé egyértelműen azt válaszolta, hogy a kasszák üresek, és államaik adósságszintje alig tesz lehetővé efféle nagyvonalúságot. A Deauville-ben tartott G8-as találkozón 2011. május 26–27-én a leggazdagabb országok ugyan ígéretet tettek húszmilliárd dollár hitel (14,7 milliárd euró) folyósítására a két ország számára a következő két évben, de ez az összeg alig több, mint amennyiben

már korábban, még a forradalmak előtt megállapodtak. A térségbeli arab országok nem nagyon törik magukat, hogy a demokrácia nehéz útjára lépő szomszédaiaknak segítsenek. A mintegy 150 milliárd dollárnyi vésztartalékkal rendelkező Algéria például csak pár tízmillió dollár segítséget helyezett kilátásba Tunézia számára, ami szinte alamizsna. Arról nem is beszélve, hogy 2011 tavaszán az Európai Unió végképp lemondott egy Mediterrán Fejlesztési Bank létrehozásának már 1995 óta a fiókban heverő tervéről. Így az Európai Fejlesztési Bank (EIB) – amely 2013-ig összesen hatmilliárd dollárnyi hitelt ígért – és az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) lesznek a legfontosabb hitelezők a Nemzetközi Valutalap (IMF) és a Világbank mellett. Tehát szemben a berlini fal leomlását követő időkkkel és a kelet-európai országokkal, a demokratikus átalakulás útjára lépő mediterrán államok nem fognak rendelkezni „saját” újjáépítési és fejlesztési bankkal.

Tuniszban és Kairóban, ahol valamiféle Marshall-tervre számítottak – az Egyesült Államok által a második világháború utáni európai újjáépítéshez nyújtott pénzügyi segítség mintájára – nagy a csalódás. Számos közgazdász kimutatta, hogy egy ilyen terv finanszírozása éppen annyiba kerülne, mint két hónap háború Irakban, vagy éppen a német újraegyesítés költségeinek három százaléka. [2]

Tovább a liberális nyitás útján

Mivel a gazdasági és társadalmi átalakuláshoz szükséges pénzügyi segítségre nem számíthatnak, Egyiptomot és Tunéziát is az IMF és a Világbank liberális nyitásra buzdítja, akár annak árán is, hogy a multinacionális vállalatok finanszírozzák a fejlődésüket. A hiteleket nyújtó nemzetközi pénzügyi alapok és a Dél-Mediterrániumban már meggyökereződött nyugati multinacionális cégek számára, amelyek most nagyobb cselekvési szabadságot akarnak, a csodarecept a PPP (Public–Private Partnership, a közszféra és a magánszféra üzleti együttműködése) modellje. Hogyan is működik ez? Egy magánvállalat finanszírozza, építene ki és később működtetne egy közszolgáltatást például a víz-, energiaiparban vagy az egészségügyben az állam és az önkormányzatok megbízásából és számlájára: azaz egy olyan, igaz, időleges privatizációról van szó, amelyet nem nevezünk néven. Így a nemzetközi pénzügyi intézmények a rájuk jellemző cinizmussal éppen azt követelik a demokráciáktól, amit nem is olyan régen még előírtak a diktatúráknak.

Hiszen a kilencvenes évek elejétől az IMF folyamatosan gazdasági reformokat követelt Hoszni Mubaraktól és Zin El-Abidine

Ben Alitól: valutájuk teljes konvertibilitását, a „kedvező üzleti környezet kialakítását” – értsd: nagyobb szabadságot a külföldi befektetőknek –, az állam gazdasági szerepének csökkentését és a közszolgáltatások privatizációját. A bukott diktátorok ugyanis, noha sohasem állták útját országaikban a piacgazdaságnak, erősen óvakodtak a valódi liberális nyitástól, éppen mert nagyon is tisztában voltak annak szociális következményeivel. A most alakuló demokratikusan megválasztott kormányok vajon készek meghajolni és liberalizálni a piacot? Valóban a PPP lenne a megoldás?

A nemzetközi pénzügyi körök és intézmények elképzelése szerint a PPP elengedhetetlen az infrastrukturális fejlesztésekhez. Mindazonáltal az erre alapuló rendszer valódi következményeit sokan fel sem fogják. Mint azt a *Les Echos* című gazdasági lap írja: „a PPP, akármilyen elterjedt is, nem egyértelműen bizonyította a megtérülését”. A lap idézi François Lichère-t, az Aix-Marseille egyetem jogi professzorát, több PPP-szerződéssel foglalkozó ügyvédi iroda tanácsadóját: „e konstrukciókban a pénzügyi kockázatot az újonnan alapított vállalkozás viseli, amely működéséhez általában legalább 90 százalék hitelt vesz fel. Tehát a PPP jó eszköz, de csak nagyon kedvező banki környezetben.”^[3]

Két megjegyzés kívánkozik mindehhez: az első magára a bankszektorra vonatkozik. A PPP-moddal sikeréhez alacsony kamatlábak és tőkeerős, biztonságos bankok kellene. Márpedig e két feltételnek Tunézia és Egyiptom nem felel meg: a bankok roskadoznak a kétes hitelektől, és nincs is meg a megfelelő tapasztalatuk egy ilyen bonyolult pénzügyi művelet véghezviteléhez.^[4] A másik probléma, hogy ezekben az országokban a közpolitikai döntéshozóknak nincs meg a befolyásuk, hogy bizonyosan képviselni tudják érdekeiknek – az adófizetők érdekeinek – érvényesülését, és nem tudják azt sem garantálni, hogy a piaci fél eleget tesz kötelezettségeinek. Ez azt jelenti, hogy az államnak, az önkormányzatoknak, vagy bármely más közhatalmi szereplőnek kompetensnek és tapasztaltnak kell lennie, hogy a PPP megfelelő működését felügyelje. Franciaországban például az olyan szektorokban, mint az ivóvízellátás, az önkormányzatok kötelezettséget vállalnak, hogy a víz ára nem fog az egekbe emelkedni, vagy hogy a szerződésben foglaltakat ne tiporja lábbal a magánfél.^[5] Tehát a PPP-hez nem erős állam szükséges, hanem hozzáértő állam, mely képes a stabil jogi környezet és a megfelelő szintű végrehajtás biztosítására. A kérdés tehát az, hogy képes-e mindeerre a most létrejövő tunéziai vagy egyiptomi államigazgatás.

Az adó mint istentelenség a politikai iszlámban

Létezik vajon olyan gazdasági alternatíva, amely elkerüli mind a fékevesztett liberalizmus, mind a túlkontrolláló, központosított régi rendszer csapdáját? Ha a válaszuk igen, abban biztosak lehetünk, hogy ezt nem a vallásos politikai pártok fogják megvalósítani. Mint azt az egyiptomi közgazdász, Samir Amin a Muzulmán Testvériség kapcsán kimutatta, az iszlámizmus alapvetően elfogadja a merkantilista és liberális gazdasági téziseket, és a közhiedelemmel ellentétben nem különösebben érzékeny a szociális problémák iránt. „A Muzulmán Testvériség – írja – olyan gazdasági rendszert képvisel, amely a piaci értékeken alapszik és extrém módon függ a külföldi országoktól. A Testvériség tagjai a komprádor burzsoázia tökéletes képviselői.^[6] Egyébként mindig is felléptek a munkásosztály sztrájkjaival és a parasztmozgalmakkal szemben, hogy megőrizzék földtulajdonukat [különösen az utóbbi évtizedben]. A Muzulmán testvériség két tekintetben is mérsékeltnek számít: egyrészt mindig tartózkodott attól, hogy valamiféle konkrét gazdasági és társadalmi programot vázoljon fel (ez a valóságban azt is jelentette, hogy sosem kérdőjelezték meg a reakciós neoliberalis politikát), másrésztől de facto elfogadják a politikai alárendelődést az Egyesült Államoknak a régióban és világméretben is. Ők tehát Washington biztos szövetségesei (talán nem Szaúd-Arábia, az Egyesült Államok leghűségesebb szövetségese a Testvériség igazi főnöke?), amely nem is habozik kiállítani a Testvériség részére a demokratikus bizonyítványt!”^[7]

Gyakran beszélünk ugyan az iszlám szervezetek karitatív teljesítményéről, de fontos látnunk, hogy ezek a karitatív akciók a fennálló rend stabilizálását szolgálják, azaz megakadályozzák olyan változások előkészítését és kidolgozását, amelyek a szegénység vagy a társadalmi egyenlőtlenség csökkentését szolgálnák. A politikai iszlám ugyanígy hozzájárul a neoliberalis politika terjedéséhez és ellentétes minden erős elosztási politikával, mert az adót mint olyat istentelenségnek tekinti – a *zakat*, azaz a legalizált és kodifikált alamizsna kivételével, amely az iszlám öt parancsa közül az egyik. Ez magyarázza egyébként azt is, hogy az iszlámisták miért nem közeledtek az alterglobalizációs mozgalmakhoz, amelyeket amúgy is a kommunizmus új formájának tekintettek. Joggal feltételezhetjük tehát, hogy amennyiben nem intéznek támadást a demokrácia alapjai ellen, az erős iszlámista pártok nem fognak semmiféle forradalmi változást előidézni az érintett országok gazdaságpolitikájában.

Tunézia és Egyiptom tehát most keresi azt a híres harmadik utat, amelyet a volt szovjet blokk országainak nem sikerült megvalósítaniuk vagy működőképpé tenniük a rendszerváltás után. Most arról van szó, hogy meg kell akadályoznunk, hogy a népi forradalmak olyan győzedelmes kapitalizmust szüljenek, amely elpusztítja az egyiptomi és tunéziai társadalmak belső egységét. Ehhez pedig olyan gazdaságpolitikát kell kialakítani, amely igazságosabbá teszi a társadalmat és csökkenti az egyenlőtlenségeket.

A szerző újságíró. A cikk nemrég megjelent könyvének részlete (Arabnak lenni ma), Carnets Nord, Párizs, 2011.

Fordította: Balázs Gábor

[1] Többek között a közgazdász Georges Corm, Jean-Marie Chevalier, Daniel Cohen és El-Mouhoub Mouhoud, Hervé de Charrette, Hubert Védrine volt külügyminiszterek, Elisabeth Guigou és Denis MacShane képviselők.

[2] *Gazdasági terv a tunéziai demokratikus átalakulás támogatására*, *Le Monde*, 2011. május 18.

[3] Cathrine Sabbah: *A PPP: egy rossz eszköz a gazdasági növekedés beindításához*, *Les Echos*, Párizs, 2010. április 15.

[4] A Dél-Mediterránium banki szektorához lásd Guillaume Almeras és Abderrahman Hadj Nacer (Isabelle Chort közreműködésével készült) kutatási jegyzeteit: *Az euro-mediterrán régió pénzügyei*, *Les Notes d'Ipemed*, 3., 2009. október.

[5] Vö. Marc Laimé: *A vízügyi dosszié: kiszolgáltatottság, szennyezés, korrupció*, Seuil, Párizs, 2003.

[6] A *komprádor burzsoázia* kifejezés arra az osztályra utal, amely jövedelmét a külfölddel való kereskedelemről szerzi be, export-import, vagy egyszerűen csak a behozatal révén, mint számos arab országban (Algéria, Szaúd-Arábia, Líbia...). Ennek a gazdasági körnek a befolyása akkora, hogy képes megakadályozni a helyi termelést, a belső piacokra termelő gazdasági tevékenységek fejlődését, amely konkurenciát jelentene az importnak.

[7] Samir Amin: *Arab tavasz, 2011? Gondolatok Egyiptomról*, Europe solidaire sans frontières, 2011. május 24.

Cimkék: tunézia arab országok egyiptom forradalom felszabadító mozgalmak

---